

Limburger aardewerk uit Sweikhuizen Gem. Schinnen Prov. Limburg

Dicht bijeen zijn scherven van een tweetal Limburger potten gevonden, die in de laatste fase van de lineaire bandceramiek of wellicht iets later gedateerd kunnen worden. Van dezelfde vindplaats zijn afkomstig enkele vroeg midden-neolithische scherven, waaronder een merkwaardige randscherf met opgelegde richel.

In het voorjaar van 1980 ontvingen de provinciaal archeoloog en schrijver dezes bericht van de heer E.A. van Geel uit Geleen, dat door hem op een geploegd weiland vondsten waren gedaan, waaronder scherven van Limburger aardewerk. De vindplaats ligt op de Hei onder Sweikhuizen aan de rand van het hoogterras, waarop de gemeente Schinnen zich uitstrekt. De eigenaar van het perceel, de heer I. Povsé uit Geleen, was zo vriendelijk toestemming te verlenen tot het maken van een proefstreefje in april 1980 en tot het doen van een proefonderzoek door het Instituut voor Prehistorie te Leiden, waarvoor hem hierbij gaarne dank gezegd wordt. Tussen 18 augustus en 10 september is gedurende dertien werkdagen gegraven. Daarbij verleenden de heren E.A. van Geel, M. Timmermans en H. Vromen hun daadwerkelijke en zeer gewaardeerde hulp. De leiding berustte bij de verslaggever geassisteerd door de heer J.P. Boogerd (I.P.L.) en afwisselend drie of vier studenten.

In bodemkundig-geologisch opzicht ligt de vindplaats op grindhoudende zanden, die in het Midden Pleistoceen door de Maas zijn afgezet (toelichting Bodemkaart p.37). Dit is een uitzonderlijke situatie, want deze zanden zijn als regel met loess overdekt. Op de percelen die grenzen aan de oostzijde van de opgraving, is al sprake van loess. Zand aan het oppervlak treffen we in het Limburgse loessgebied alleen aan langs de dalen of in terrasranden. In ons geval bevindt de Geleenbeek zich op 600 m afstand, maar men moet wel 40 m omlaag om het water te bereiken.

De landschappelijke situatie waarbij de nabijheid van de Geleenbeek en zeer waarschijnlijk ook de zandondergrond een belangrijke rol vervullen, is op zeer uiteenlopende tijdstippen aantrekkelijk geweest voor de mens. Behalve het Limburger aardewerk zijn door J.H. Willems (1971) en E.A. van Geel duizenden vuurstenen artefacten verzameld die wijzen op menselijke activiteiten, te beginnen in het

midden-paleolithicum (van Haaren 1968) en voorts uit jong-paleolithicum, mesolithicum en midden- en laat-neolithicum. Het is opmerkelijk, dat de bandceramiek in deze reeks lijkt te ontbreken, terwijl de nederzettingen van deze cultuur zich op slechts 1200 m afstand bevinden. Voor de opgravingsresultaten van veel belang is dat in het mineralogisch betrekkelijk rijke zand een moderpolzolgrond is ontwikkeld. Wij stelden vast dat zij tot 55 cm onder het maaiveld kan reiken. In een 124 m² grote put A, die werd aangelegd om een 2,5 m grote concentratie van Limburger scherven en haar naaste omgeving te onderzoeken, konden wij geen enkele prehistorische ingraving constateren, terwijl daaraan uiteraard de nodige aandacht werd besteed. Voor het ontbreken van grondsporen kunnen verschillende redenen aangevoerd worden. Of wel ze zijn er nooit geweest, dan wel zij waren zo ondiep dat ze in de 30 cm dikke bouwvoor verploegd zijn. Wij troffen echter scherven en vuursteen aan tot onder in de B-laag, zodat men zich moet afvragen of de grondsporen wellicht door biologische activiteiten zijn uitgewist. Door homogenisatie van de bodem kunnen zeer wel alle sporen van menselijke verstoringen verdwenen zijn. Uit ons proefonderzoek kan geconcludeerd worden, dat met de heden ter beschikking staande middelen geen menselijke grondsporen zijn vast te stellen. Verder graven betekent dan alleen nog het verzamelen van voorwerpen, wat gezien de grote mengeling van culturen niet erg zinvol lijkt. Daar komt nog bij dat de eigenaar het perceel als weiland wilde gebruiken, waardoor de vondsten redelijk verzekerd bewaard worden. Het lijkt echter wel gewenst het terrein voor toekomstig onderzoek te beschermen. Behalve put A werden nog twee kleine putten gegraven. Ter plaatse waar een Limburger scherf was opgeraapt werd een 4 m² groot putje B gemaakt, waaruit enkele lastig te dateren voorwerpen te voorschijn kwamen, zodat van uitbreiding werd afgezien. Elders was door de heer van Geel een zeer merkwaardige randscherf met een richel aan de binnenzijde (*fig. 1:10*) gevonden. Uit de daar gemaakte 11 m² grote put C kwamen wandscherven te voorschijn, die qua maaksel zeer goed te vergelijken zijn met de randscherf. Op hun beurt vertonen deze scherven weer een zeer grote overeenkomst met vondsten uit put A, die door uitsluiting van andere mogelijkheden het best geplaatst

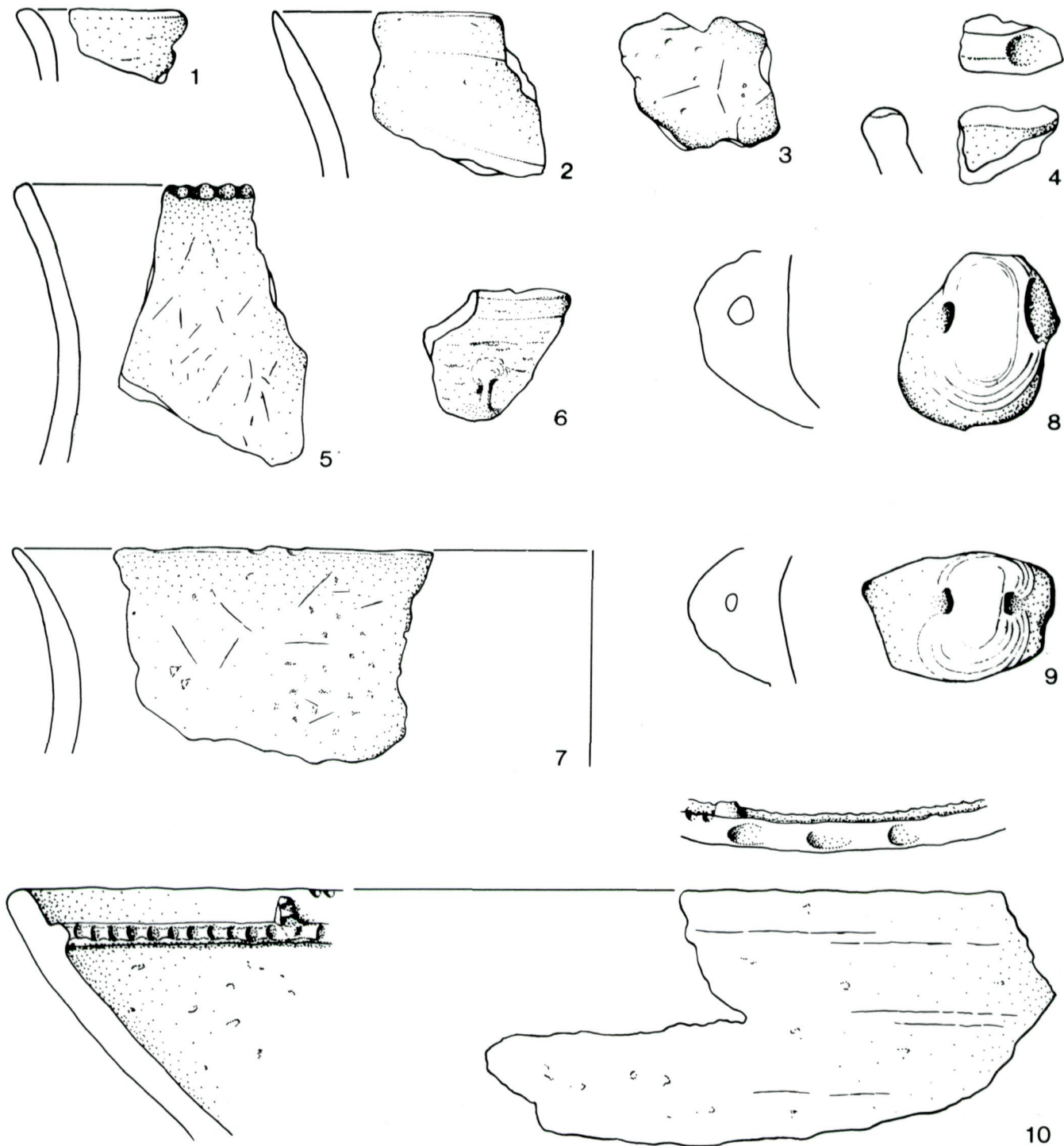

Fig. 1. Sweikhuizen. Enkele vroeg midden-neolithische scherven. Some early middle-neolithic sherds. 2:3.

kunnen worden in de periode waarin de Michelsberger cultuur floreerde. Het betreft onder meer enkele randscherven, waarbij er één is met ondiepe indrukken op de rand (*fig. 1:5*). Zij herinneren aan wat van Hazendonk 1-2 en Bergschenhoek bekend is (Louwe Kooijmans 1976). Drie klingkrabbertjes passen wellicht ook in deze culturele context. Twee knobbeloortjes met een gaatje wijzen op Michelsberger relaties (*fig. 1:8,9*). Deze scherven samen met een kleine hoeveelheid wandscherven zijn qua potters-techniek geheel identiek met wat uit put C te voorschijn kwam. Er is dus aanleiding voor de veronderstelling, dat

de randscherf met de richel eveneens in een Michelsberger milieu is ontstaan. De scherf is gemaakt van sterk met kwartsgruis (0.5-5 mm groot; 20 korrels per cm^2) en scherfgruis (2 mm groot; 20 korrels per cm^2) verschaalde klei. De open schaal is uit banden opgebouwd, waarvan twee aanzetten te zien zijn. Buiten- en binnenoppervlak zijn glad afgewerkt. Op breuk is de scherf licht gesmoord (7.5 YR 7/1), de buitenkant is iets meer oxyderend gebakken (7.5 YR 7/6) dan de binnenkant (7.5 YR 7/4). Het doel van deze publicatie is om bekendheid te geven aan de vondst van Limburger scherven uit put A, waarop

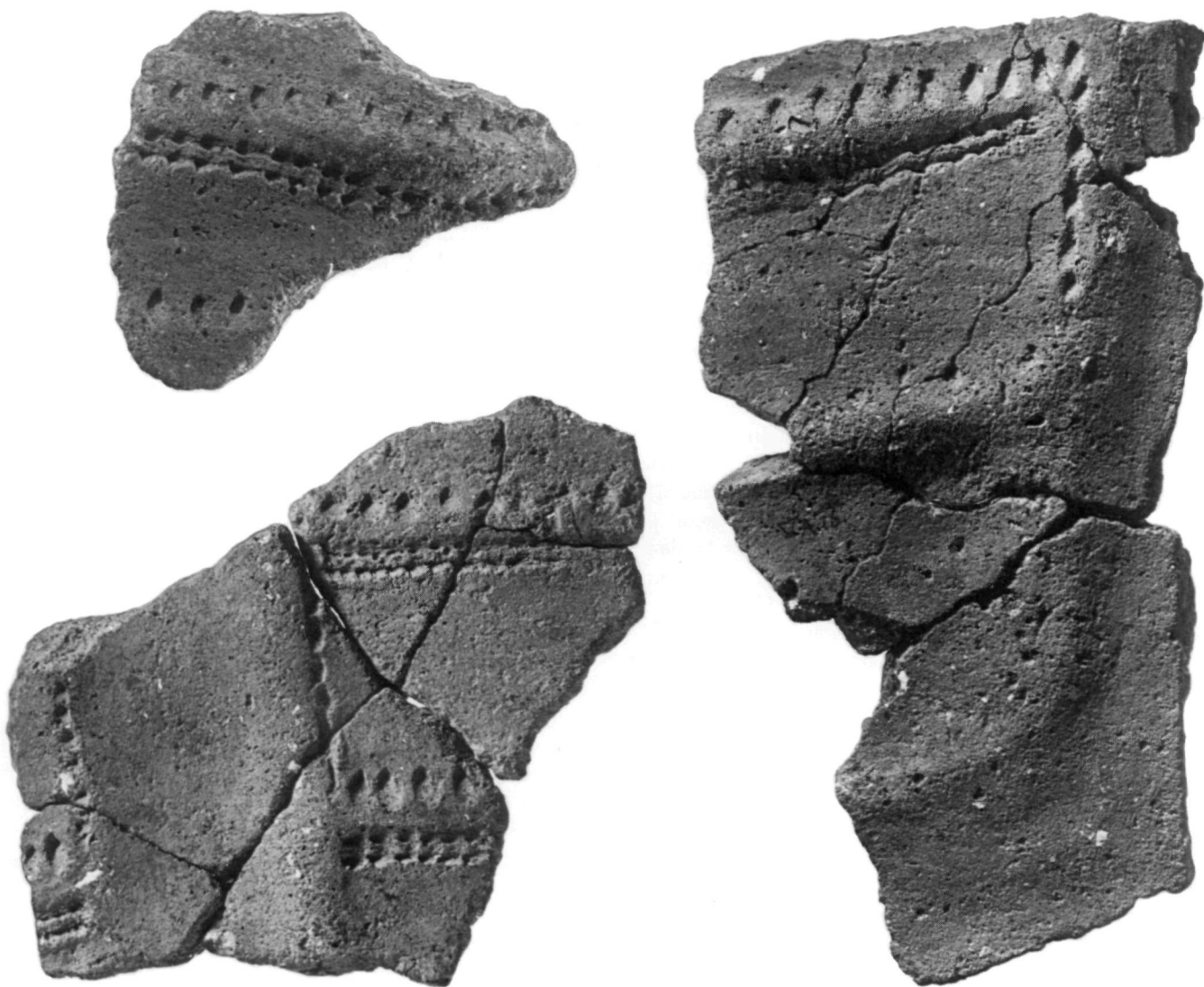

Fig. 2a. Sweikhuizen. Met bot verschaalde scherven van een Limburger pot. Bone-tempered sherds of a Limburg pot. 1:1

Fig. 2b. Sweikhuizen. Zelfde pot als in fig. 2a. Same pot as in fig. 2a. 1:1

hierna wordt ingegaan. Binnen de door de heer van Geel waargenomen concentratie zijn door de opgraving twee clusters te onderscheiden, waarvan de kernen ca 2 m uiteenliggen. Door ploegen en andere activiteiten zijn sommige scherven verspreid geraakt tot max. 4m van hun kern. Het staat voor mij vast dat we met slechts twee potten te maken hebben. Zij zijn gemakkelijk te onderscheiden, omdat de een met botgruis verschaald is en de ander niet. Bovendien zijn de versieringen op beide potten sterk verschillend. Iedere cluster omvat één pot. Het zijn beide grote potten, wellicht moet men denken aan kommen zoals die bij Kesseleik gevonden (Modderman 1974). Goede reconstructies zijn niet mogelijk, omdat de hoeveelheden scherven te klein zijn. Het meest talrijk zijn die van de met botgruis verschaalde pot nl 50 stuks (fig. 2). De botfragmentjes zijn max. 4 mm groot, wat een uitzondering is. De dichtheid bedraagt ca 25 per cm². Onder de scherven bevinden zich drie randfragmenten met een verdikking aan de binnenzijde. De totale randlengte bedraagt slechts 12.5 cm, wat te weinig is om de diameter van de pot te bepalen. Ter vergelijking diene dat de rand van de kom uit Kesseleik 138 cm meet. Op de wand is een patroon aangebracht van flauwe richels. Het oppervlak is door verticale richels in velden onderverdeeld, afwisselend smalle en brede. De laatste zijn eerst opgevuld met horizontale richels, die wellicht in het midden een verdikking vertonen. De richels zijn ten slotte geaccentueerd door rijen insteken met enkelvoudige en dubbele spatelpunten. Voor het overige zij naar fig. 2 verwezen. Het buitenoppervlak is overwegend oxyderend gebakken (7.5 YR 6/4 light brown) maar er komen ook wat donkerder scherven voor (7.5 YR 5/2 brown); op breuk is de scherf gesmoord.

Van de tweede Limburger pot resteren slechts 34 scherven, waaronder twee kleine randscherven met verdikking aan de binnenzijde (fig. 3). De pot is gekneed van met zand verschaalde klei. De zandkorrels zijn zelden max. 2 mm groot. Zeer spaarzaam zijn brokjes scherfgruis waarneembaar. Hoe het versieringspatroon is geweest, is onzeker. Het is opgebouwd uit zwaardere richels dan op de andere pot. Zij zijn in V-vorm aangebracht, waarna zij geaccentueerd zijn door rijen spatelindrukken ter weerszijden. Boven de richel is met een ééntandige spatel gewerkt, terwijl eronder twee rijen indrukken aangebracht met een tweetandige spatel te zien zijn. Ook hier wordt verwezen naar fig. 3. Deze pot is iets meer oxyderend gebakken dan de andere. Het buitenoppervlak varieert van light reddish brown (5 YR 6/4) tot brown (7.5 YR 5/2). Het binnenoppervlak is ook wat lichter nl. light brown (7.5 YR 6/4). Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat de vondstomstandigheden van de beide Limburger potten geen aanknopingspunten bieden voor een relatieve datering. Een plaatsbepaling kan dus louter op typologische overwegingen berusten. Allereerst dient erop gewezen te worden dat de beide potten niet noodzakelijk tijdens één gebruiksperiode van het terrein gebroken behoeven te zijn. Men kan na korter of langer tijd teruggekeerd zijn. Toch kan die veronderstelde tussentijd niet langer dan een eeuw geduurd hebben, omdat de versieringswijze van de beide potten een grote overeenkomst vertoont. Zij moeten typologisch chronologisch tot één fase gerekend worden. Het aardewerk behoort ongetwijfeld bij de Limburger groep. Een frappante gelijkenis vertoont de versiering op de scherven uit Sweikhuizen met wat op twee potfragmenten te zien is, die te voorschijn zijn gekomen onder

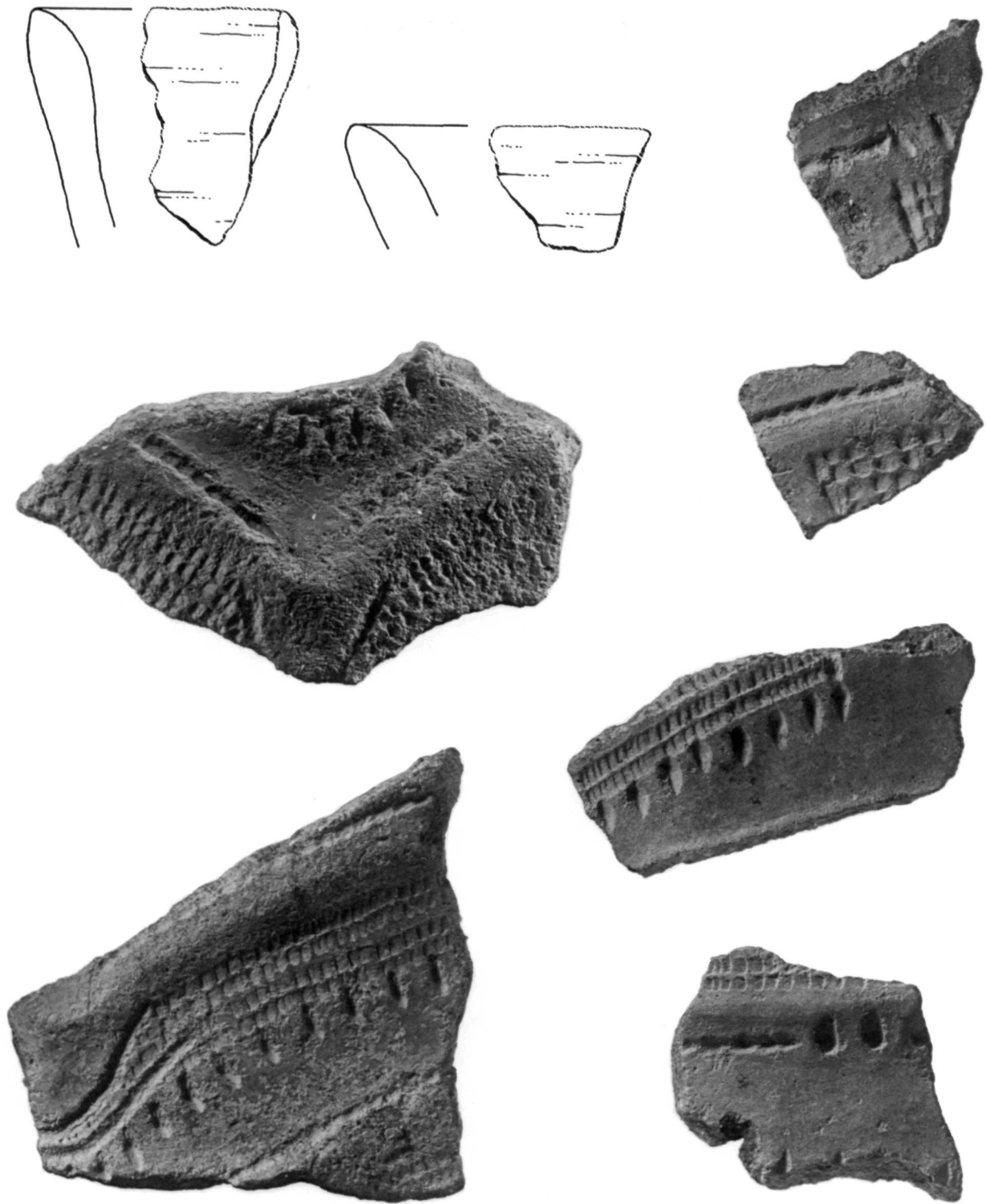

Fig. 3. Sweikhuizen. Met zand verschraalde scherven van een Limburger pot. Sand-tempered sherds of a Limburg pot. 1:1.

een cairn genaamd La Hoguette bij Fontenay-le-Marmion (Calvados, Normandië) (Caillaud 1972). De beide vindplaatsen liggen ca 500 km uiteen! De vorm van de potten verschilt wel. De Limburger zijn waarschijnlijk open schalen geweest, terwijl de Normandische met zekerheid gesloten potten zijn. Ook uit de Elzas en de Franche-Comté zijn goed vergelijkbare scherven bekend (Jeunesse 1986). Dit gebied is ongeveer 375 km van Sweikhuizen verwijderd, terwijl de Franse vindplaatsen zo'n 600 km uiteen liggen.

Voor de Oostfranse vondsten bestaan goede dateringen. Drie maal is sprake van een associatie met versierde scherven uit de laatste fase van de bandceramiek en één maal doordat een scherf afkomstig is uit een niveau dat afgedekt wordt door een Grossgartacher laag. Er is geen reden om voor de Sweikhuizer scherven aan een andere datering te denken, of het moest zijn dat het ontbreken van bandceramische sporen op de vindplaats een aanweziging is voor menselijke aanwezigheid kort na het einde van die cultuur.

Men kan zonder overdrijving verwachten, dat in de komende jaren meer voorbeelden van het type La Hoguette bekend zullen worden. Zo toonde Prof. Dr. J. Lüning tijdens een voordracht te Groningen op 2 december 1986 geheel vergelijkbare vondsten uit Alzey en Friedberg-Bruchenbrücken (West-Duitsland). De laatstgenoemde zijn aangetroffen in een vroeg bandceramisch milieu, wat dus in tegenstelling is met de laat bandceramische datering uit Oost-Frankrijk, die men ook op zuiver typologische gronden verwachten zou.

Aan de besproken versieringswijze typologisch nauw verwante voorbeelden zijn uit Niedermerz en Langweiler 2 bekend (Ihmig 1972). Er is daarbij sprake van een richel, die ter weerszijden is voorzien van indrukken aangebracht met een tweetandige spatel. De eerstgenoemde vondst stamt uit een late bandceramische kuil.

Wat de culturele betekenis is van de ver uiteengelegen direct vergelijkbare versieringen laat zich slechts gissen zo lang niet veel meer over het vroegste neolithicum tussen Rijn, Seine en het Nauw van Calais bekend is. Bij de huidige stand van het onderzoek is het weinig zinvol om veel speculaties te maken over wat zich in de tweede helft van het zesde millennium in Noord-Frankrijk en het zuiden van de Benelux heeft afgespeeld.

Summary

The Hei near Sweikhuizen is situated on the border of the high terrace of the Meuse. Some 40 m lower flows the Geleenbeek. The local subsoil of sands rich in minerals is rare in this region, where loess predominates. Many thousands of flint artifacts out of nearly every period except the early Neolithic Linear Pottery Culture were collected. This absence is the more remarkable since, at a distance of 1200 m, a settlement complex was found belonging to this culture. It was a surprise when Limburg pottery sherds were found. A small excavation revealed two clusters of sherds, each belonging to one pot, lying within a radius of 2.5 m. The clay of the pot in fig. 2 is tempered with bone fragments, whereas the other, in fig. 3, contains mainly sand and some pottery grit. The decoration consists of flat ridges enhanced with punctations made with single and double pointed spatulae. The double dots play a role in the dating, which is exclusively typological. Biforked spatulae are well known from the last phase of the LPC. It seems most likely that these sherds date from the same period, but on theoretical grounds a post-LPC phase cannot be excluded.

The decoration on the Sweikhuizen pots bears close resemblance to finds from the French *departements* Bas-Rhin, Haut-Rhin, Doubs and Normandie. Some of these are well dated in late Linear Pottery contexts. These finds were recovered from areas lying 375 and 500 km from Sweikhuizen. It seems much research must still be done before we may gain a better understanding of what took place in the early Neolithic between the Rhine, the Seine and the Channel.

Amongst the rare potsherds from the site are a few which can be attributed to activities during the early Michelsberg-Hazendonk 1-2-Bergschen Hoek. Fig.1 shows some rimsherds and knobs. A most remarkable rimsherd of an open bowl with a pronounced protruding ridge on the inside can, on technological grounds be attributed, to the same type of pottery. I do not know of any parallels.

literatuur

Bodemkaart
van Nederland.	1970	Blad 59, 60 W en 60 O. 1970 Stiboka, Wageningen.
Caillaud, P.
E. Lagnel	1972	Le cairn et le crématoire néolithiques de la Hoguette à Fontenay-le-Marmion (Calvados), <i>Gallia Préhistoire</i> 15, 137-197.
Haaren, H.M.E. van	1968	Palaeolithic Artifacts from Limburg, <i>Berichten Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek</i> 18, 7-46.
Ihmig, M.	1972	Niedermerz. In: J. Eckert/ M. Ihmig/ R. Kuper/ H. Löhr/ J. Lüning (Red.): Untersuchungen zur neolithischen Besiedlung der Aldenhovener Platte II. <i>Bonner Jahrb.</i> 172, 386- 388.
Jeunesse, C.	1986	Rapports avec le néolithique ancien d'Alsace de la céramique 'Danubienne', <i>Revue Archéol. de l'Ouest</i> .
Louwe Kooijmans, L.P.	1976	Local Developments in a Borderland. A Survey of the Neolithic at the Lower Rhine, <i>Oudheidkundige Meded. R.M.v.O.</i> 57, 227-297.
Modderman, P.J.R.	1974	Die Limburger Keramik von Kesseleyk, <i>Archäologisches Korrespondenzblatt</i> 4, 5-11.
Willems, J.H.	1971	Opmerkingen over de herkomst van het lithische materiaal van de prehistorische vindplaats te Sweikhuizen (Gemeente Schinnen L.), <i>Grondboor en Hamer</i> 3, 120- 130.

P. J. R. Modderman
Amorystraat 5
NL-6815 GJ Arnhem

